

Az Egyház sziklája

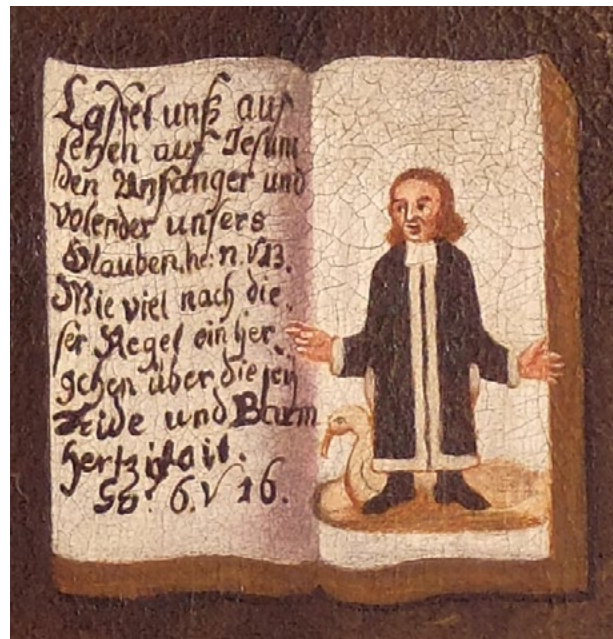
Adalékok a festett hitvallás tematikájához

A Magyarországi Evangélikus Egyház Üllői úti központjának második emeleti tárgyalója előterében látható az a festett programkép, mely hosszú időn át az Evangélikus Országos Levéltár térképei között megbújva, feltekerve várta, hogy újra felfigyeljenek rá.

A kép közepén emelkedő hegycsúcson áll a kősziklára épített templom, melyet német nyelvű bibliai idézetek és feliratok vesznek körül. A hegy oldalán a megfeszített Krisztus látható és alatta nyitott könyv, egyik oldalán két bibliai idézettel, a másik oldalán pedig Luther Márton alakja a hattyúval. A hattyú, mint Luther Márton személyére vonatkozó szimbólum sok ábrázoláson feltűnik. A hagyomány szerint ugyanis az eretnekség vádjá miatt máglyahalálra ítélt Husz János kivégzése előtt nem sokkal ezt mondta volna: „Hodie anserem assatis, post centum annos cygnus venturus est, quem non poteritis assare.” Vagyis „a ludat ma ugyan megégetitek, száz év múlva azonban egy hattyú jön majd, akit nem égethettek meg.”

Csehül a „hus” („husa”) ludat jelent, (maga Husz János leveleiben többször élt a lúd metaforával saját személyére vonatkozó-an), a „lutter” pedig hattyút jelent.

A hegy lábánál kétoldalt egy-egy korabeli, díszes ruhába öltözött férfi áll kezükben feliratos táblát tartva.

A festményen szereplő alakok ruházata, valamint a templomábrázolás alapján valószínűsíthető, hogy a kép Bajorországban készülhetett valamikor a 18. század közepén. Egyelőre sem az Evangélikus Országos Levéltárba kerülésének módja és ideje, de pontosabb származási helye sem ismert.

A képen látható szövegek fentről lefelé haladva németül és magyarul a következők: 1: „Wo zwey oder drey versin- det sich in meinem Nahmen da bin ich Mitten unter ihnen. Math: 18. V20.” Ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük. 2: „Die Kirche Christi hier auff dieser Fels gestellt. Der Satan samt der Höll gewi dieselbe nicht fällt.” Krisztus egyháza e sziklára állítatott. A sátán és pokol bizonyosan nem dönti le. 3: „Sihe ich lege in Zion einen Stein de anlauffens, und einen Fels der Ärgerni und wer an ihm glaubet der soll nicht zu Schanden werden. Esa: 8.V 14.” Íme, elhelyeztem Sionban a megütközés követét, a megbotránkozás szikláját, és aki hisz abban, az nem fog megszégyenülni. Ézs 8,14. 4: „Einen andern Grund kan niemand legen ausser dem der ge- leget ist welcher is Jesus Christus 1 Cor: 3.V 11.” Más alapot senki sem vethet a meglévőn kívül, aki Jézus Krisztus. 5: „Lasset uns auf sehen auf Jesum den Anfänger und Volender unsers Glauben. He.11 V 13.” Nézzünk fel Jézusra, a hit szerzőjére és beteljesítőjére. (a mai fordítás szerint Zsid.12,2.). 6: „Wie viel nach dieser Regel einhergehen über die sey Fride und Barmhertzigkait. Ga. 6. V 16.” Békesség és irgalmasság mindazoknak, akik e szabály szerint élnek. 7. „Himmel und Erden werden vergehen Aber meine Worte vergehen nicht” (olvashatatlan igehely, de Mt 24,35) Az ég és a föld elmúlik, de az én beszédeim nem múlnak el. 8. „Ich hab mich dieses Fel bis in Tod angenommen”. E sziklát halálomig megfogadom / elfogadtam. 9. „Ich will Gustavo Flei getreilich auch nachkommen.” (getreilich, helyesebben getraulich, azaz híven) Gustavot szorgalmas hűséggel követem.¹

Ahhoz, hogy a képet történetileg és tartamát tekintve is el tudjuk helyezni a hasonló képek sorában, rövid áttekintést adunk a protestantizmus kezdete óta keletkezett, gazdag jelentéstartalommal felruházott, evangélikus tematikával bíró programképekről.

A németül Konfessionsbild-nek vagy Bekenntnisbild-nek nevezett képtípus igen elterjedt volt a reformáció korai korszakában a német tartományokban. Mai ismereteink szerint Németország szerte még közel 40 darab lelhető fel belőlük evangélikus templomokban és múzeumokban. A magyarul leginkább festett hitvallásnak fordítható vagy nevezhető képek a 16. század folyamán leginkább az Ágostai Hitvallás átadásának történeti eseményére összpontosítottak, e köré az esemény köré rendezték a megreformált Egyház által kiemelkedően fontosnak tartott cselekményeket, melyeket a képeken is hangsúlyosan szerepeltettek. Egyik első ismert példája ezen képeknek (1602) a kasendorfi evangélikus templomban látható. Központi jelenete a Hitvallás ünnepélyes átadást ábrázolja, föltüntetve az azt felvállaló urakat és fejedelmeket, de a jelenet fölött jobbra és balra megjelennek az evangélikusok által legfontosabbnak tartott tételek is.

¹ A fordításért köszönettel tartozom Csizmadia Csabának.

Az Ágostai Hitvallás átadása, Kasendorf, 1602, Andreas Herrneisen

Az elbeszélő jellegű hitvalló képek típusának Magyarországon készült szép késői példája az Evangélikus Országos Múzeumban kiállított, de Györköny gyülekezetének tulajdonában lévő Augustana Confessio-t ábrázoló festmény a 18. század elejéről (1724).

A reformáció elterjedését követően, a konfesszionalizálódás időszakában a kereszténységben belüli megosztottság megjelenésével az érintettek egyre nagyobb hangsúlyt fektettek a saját hitvallásuk, szervezeti felépítésük sarokpontjainak bemutatására, népszerűsítésére. Az Ágostai Hitvallás átadása történeti eseményének, jelentőségének hangsúlyozása helyett az ekkor született ábrázolások inkább krisztológiai szempontból mutatták be az evangélikus egyház szerepét. Krisztus üdvözítő szerepe került a középpontba és ehhez kapcsolódtak a megreformált Egyház helyesnek tartott cselekedeteit bemutató, magyarázó képek. A felekezetek közötti konfliktusra utalnak a képen megjelenő katolikus figurák, akik az építmény alapjai akarják széthordani vagy az oszlopait kidönteni. Ennek a képtípusnak is több változata létezik. Egyik érdekes példája a Kaufbeuren-i múzeum gyűjteményébe tartozó fordított üvegfestmény az „evangélikus igazságról (Grundvesten Evangelischer Wahrheit)”. A fordított üvegfestés (reverse glass, vagy a bajoroknál: hinterglas) technikája a középkorban jelent meg először Európában, főként bizánci hatásra. Elsőként Itáliában, majd később az egész kontinensen ismertté vált. Az üveglap hátoldalán, általában enyves vagy tojásos, ritkábban olajos kötőanyagú fedőfestékkel, fordított sorrendben (a befejező vonásoktól a háttér, ill. alap felé haladva) készült. Magyarországon több helyen, de leginkább a Palócföldön előszeretettel használták ezt a technikát a 18. század végétől.

Grundvesten evangelischer Wahrheit, 1740-1788, Stadtmuseum Kaufbeuren (Inv.-Nr.187)

A protestantizmuson belül a felekezetek kialakulásának idejében a hitvalló képek csoportján belül külön típust kaptak, „Az egyház sziklájá”-t ábrázoló festmények és nyomatok, melyek Európa szerte igen nagy népszerűségnek örvendtek és egészen a 19. század végéig több változatban és formában is megjelentek. A most bemutatásra kerülő kép is e típusba tartozik.

A festmény egyszerre emlékeztet és érvel. Egyszerre szolgál a hit alapvető tételeinek továbbadására, megerősítésére, valamint igazolására. Úgy jelenik meg, mondanivalóját úgy ábrázolja, mint egy vizuális propaganda, mely hozzásegíti a szemlélőt az evangélikus egyháznak a többi felekezettől elkülönülő jegyeinek megismeréséhez és rögzítéséhez. Egyfajta „memória képként” (Merkbild), vagy igazolásként szolgáló, megerősítő képként (Rechtferti-

gungsbild) mutatkozik meg, melyen nagy szerepet játszanak az ábrázolt történelmi alakok. A világháborúkat megelőző Európában a legnagyobb emberáldozattal járó háború, a harmincéves háború (1618–48) borzalmai után nagy szerepet kapnak a képeken az evangélikus hit harcos védelmezői, akik, ha kell életüket is áldozták az igazság támogatásáért. Ilyen oltalmazóként tűnik fel képünkön Gusztáv Adolf svéd király (uralkodott: 1611–32), aki sikeres hadjáratokkal támogatta az evangélikusságot. Személye és harcias kiállása emblematikussá tették alakját és előszeretettel ábrázolták akár Luther Márton és Melanchthon Fülöp társaságában is, annak ellenére, hogy nem egy időben éltek.

A hit sziklája, fordított üvegfestmény, 1740–90, Stadtmuseum Kaufbeuren (Inv.-Nr.190)

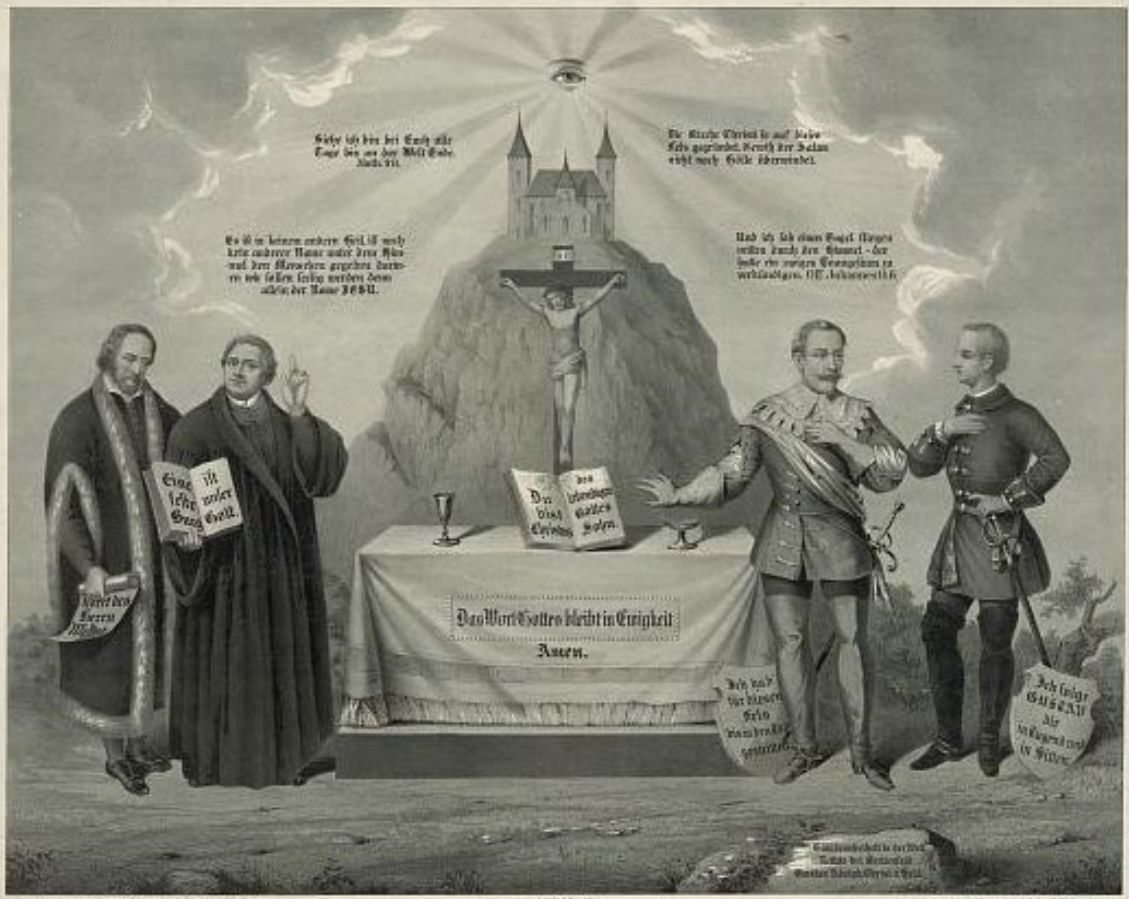
A hit sziklája, fordított üvegfestmény, 1740–90, Stadtmuseum Kaufbeuren (Inv.-Nr. 5072)

A hit sziklája, olajkép, 17–18. sz., Salzburg, DOROTHEUM aukciósház, 2017

A képek érdekessége, hogy Gusztáv Adolf személyével szemben megjelenő nemesember alakja csak ritkán azonosítható be a felirat tanúsága szerint, mint konkrét történelmi szereplő (XII. Károly svéd király, (1697–1718), vagy Szász-Weimári Bernard (1604–1639), esetleg I. Hesszeni Frigyes (1676–1751). Több képen, név vagy konkrét megnevezés nélkül, mint a nagy király példáját követő helyi vezető/főúr pontosan be nem azonosított, de akár szabadon behelyettesíthető, odagondolható személy is lehet (mintha azt sugallaná a kép, hogy bárkiből lehet a hit bátor védelmezője). A képek közötti hasonlóság egyértelmű előképre vagy mintára vezethető vissza, melyek sokszorosított nyomatok formájában már a 18. század elején elterjedtek. Számos változatuk jól mutatja a típus népszerűségét. A képtípus tovább élésére például szolgálnak a 19. század folyamán született, hasonló felfogásban készült nyomatok és sokszorosított grafikák.

1868. begriffen durch Herrn J. J. ...
Pöhlmann & Partner

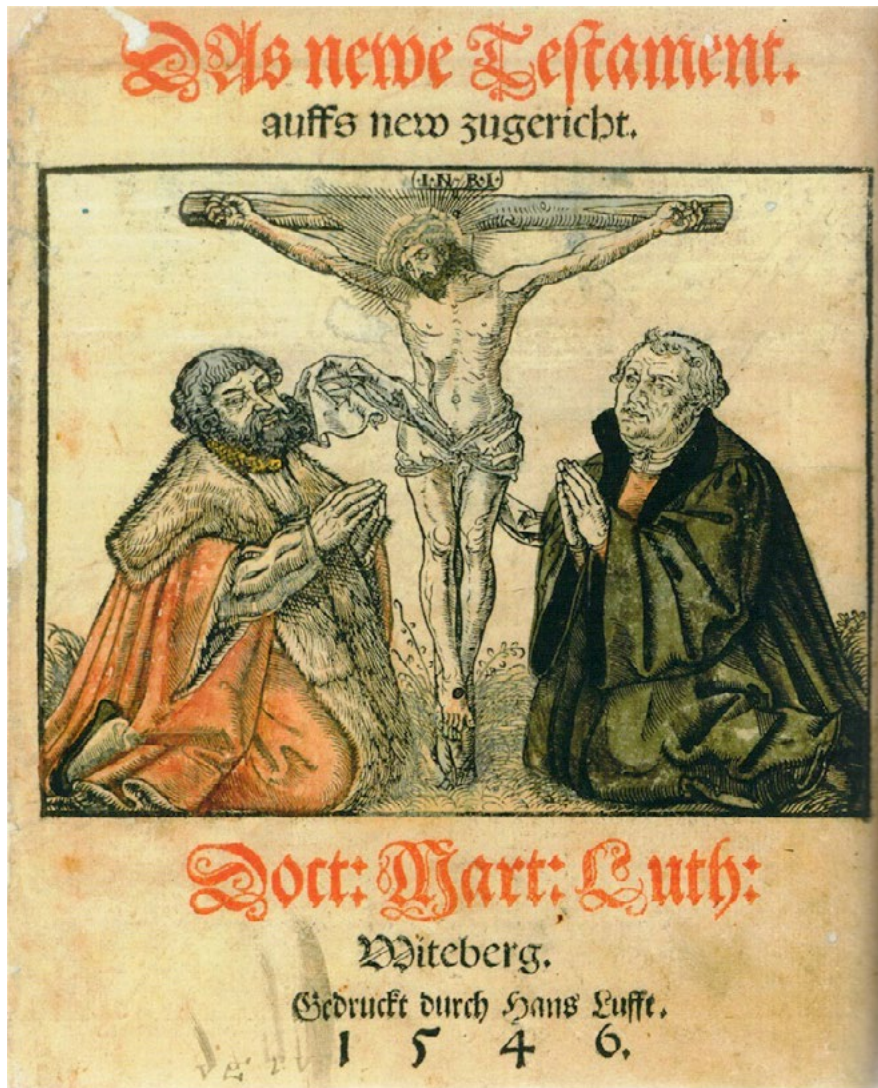
Der Fels der Kirche.

Az egyház sziklája, Library of Congress Prints and Photographs Division Washington, D.C. 20540 USA, 1868,
2003656613

Az egyház sziklája, Badisches Landesmuseum Karlsruhe, ~1860, 80/409-188 [Inv.Nr.]

Az Evangélikus Országos Levéltárból előkerült festményünkön Luther Márton és Melanchthon Fülöp mellett Gusztáv Adolf társaságában Szász-Weimari Bernard (1604–1639) látható. A komoly katonai sikereket is felmutatni tudó, tekintélyes történelmi alakok szerepeltetése a képeken az egyszerű szemlélő felé azt sugallja, hogy ők személyükben vagy személyük és társadalmi rangjuk, történelmi szerepük által is a példamutatáson túl akár garanciát is jelentenek, jelenthetnek a bemutatni kívánt eszmék igazságtartalmára. Ahogyan Luther első bibliafordításának Hans Lufft-féle kiadása címlapján Bölcs Frigyes választófejedelem látható, amint Lutherrel együtt imádkozik a megfeszített Krisztushoz.

Itt is a kegyúrnak és a kiadónak járó tiszteleten túl a Luther tevékenységét elismerő és tevőlegesen is támogató világi vezető példaképe jelenik meg.

Az egyház sziklája, olajnyomat, Luther Márton, Melanchthon Fülöp, Gusztáv Adolf és I. hesseni Frigyes, hessen-kasseli tartománygróf, később svéd király (1676–1751) társaságában, Evangélikus Országos Múzeum, (1881–1912)

Magyarországon több gyülekezetben és magánszemélyeknél is megtalálható, de az Evangélikus Országos Múzeum is féltve őrzi egy példányát annak a díszesen kialakított, aranyozott stukkós kerettel készült, felhúzható zenélő szerkezettel ellátott hátsó dobozzal készült olajnyomattal, melyet Fridolin Leiber, a Frankfurt am Main-i E. G. Söhne kiadó vezető litográfusa készített 1881 és 1912 között. A nagy példányszámban, sorozatban készült színes olajnyomat példája jól mutatja, hogy nagy igény mutatkozott még a 19. század végén is az ilyen és ehhez hasonló képekre.

Mai szemlélőként, vizuálisan túltelített korunkban az ilyen képeken ábrázolt mondanivaló kevésbé tűnik hatásosnak, mint készítésének idején. Egykor azonban ezeknek a képeknek sokkal nagyobb volt a nézőkre gyakorolt hatásuk. A kép mondanivalója, igehelyei és a rajta látható személyek nagy hatással bírtak és sokak számára jelentettek hivatkozási pontot.

Valóban sok idő telt el a festmény készítése óta, azonban a kép készítőjének és megrendelőjének eredeti szándéka, a szereplők üzenete az eltelt évszázadok ellenére ma is aktuális! Építsd szilárd alapra az egyházat, olvasd az Igét és kövesd a Luther által felismert helyes utat!

„Az ige kőszálként megáll, Megszégyenül, ki bántja, Velünk az Úr táborba száll, Szentlelkét ránk bocsátja.” (Luther Márton)

VÁLOGATOTT IRODALOM:

- Die protestantischen Hinterglasbilder des Stadtmuseums Kaufbeuren, Bauer-Verlag, 2017.
- Wolfgang Brückner: Lutherische Bekenntnisgemälde des 16. bis 18. Jahrhundert. Die illustrierte Confessio Augustana, Regensburg: Schnell & Steiner 2007, 292 S.
- Angelika Marsch: Bilder zur Augsburger Konfession und ihren Jubiläen, 1980.

Budapest, 2021.05.31.

Harmati Béla László